

Sesjonar Norske Historiedagar, Bodø 2024,

fredag 28. juni

Parallellsesjon 1: Fredag 28. juni, kl. 1345-1515

Sesjon 1 A: Arkiv-sesjon I – rom 1111

Sesjonen tar sikte på presentere smakebiter på hva som skjer innenfor arkivfeltet i Norge. Innholdet i sesjonsbidragene ligger i deltakernes egne korte presentasjoner nedenfor.

Kenneth Bratland (f. 1977). Historiker og rådgiver ved Arkivverket / Statsarkivet i Bergen: **«Arkiver på avveie»**

Skal man ha mulighet til å forske bør kildene eksistere. Hva da når kildene ikke eksisterer? I over 200 år har offentlige arkiver i Norge vært samlet i forskjellige arkivinstitusjoner. Til sammen utgjør materialet flere hundre tusen hyllemeter. Likevel er fremdeles mye viktig offentlig arkivmateriale på avveie. Eksempelvis kan nevnes arkiv i nedlagte fengsler, preste- og lensmannsgårder, men også hos privatpersoner. Arkivmateriale trenger ikke være tapt selv om det ikke er på den arkivinstitusjonen det burde vært. Offentlige arkiver kan befinne seg som «privatarkiver» på museer eller i lokalhistoriske samlinger. Det trengs derfor godt samarbeid mellom arkivinstitusjoner, bibliotek og museer, men det er også viktig at med god veiledning mot publikum og at terskelen er lav for å kontakte arkivinstitusjonene.

Marianne Herfindal Johannessen (f. 1969). Historiker og arkivar ved Arkivverket / Statsarkivet i Bergen: **«Maskinell transkribering (HTR) av branntakstprotokoll fra 1766»**

Branntakster er en viktig kilde til alle som arbeider med bygningshistorie og -vern. De er blant mange historiske kilder som er vanskelig tilgjengelig for både historikere og andre, fordi det kan være utfordrende å lese eldre håndskrift. Det er svært tidkrevende å lage avskrifter. Kan håndskriftsgjenkjenning gjøre det mulig å transkribere håndskrevne historiske kilder maskinelt, slik at de kan gjøres tilgjengelige med langt færre ressurser enn tradisjonelle, manuelle transkripsjonsmetoder? Det siste året har Arkivverket brukt Transkribus til å maskinlese den eldste branntakstprotokollen for Trondheim fra 1766. I denne sesjonen fortelles det om erfaringer med og resultater fra dette arbeidet. Arkivverket har også etablert et eget «Håndskriftsteam».

Caroline Martha Torrissen (f. 1986). Norsklektor og arkivar ved Arkiv i Nordland: **«Arkiv fra gruvesamfunnet Sulitjelma»**

Etter ønske fra Sulitjelma historielag ble bedriftsarkivet etter gruveselskapet AS Sulitjelma Gruber og en rekke lokale lag og foreninger overført til Arkiv i Nordlands magasiner i 2019. Med støtte fra Arkivverket m.fl. er dette materialet nå gjort tilgjengelig for forskere, studenter

og andre interesserte. Arkivaren vil dele erfaringer fra prosjektet knyttet til katalogisering og digitalisering av ulike kilder i dette materialet og vise noen eksempler som illustrerer arbeidsforholdene gjennom 100 års gruvedrift.

Sesjon 1 B: De norske trolldomsprosessene – nyere forskning og perspektiver – Auditorium Stein Rokkan

Sesjonsleder: *Rune Blix Hagen*, førsteamanuensis i historie emeritus, Institutt for arkeologi, historie, religionsvitenskap og teologi, UiT Norges arktiske universitet

Forskningsgruppe: *Creating the New North: encounters and change in the pre-modern North 500–1800 CE (CNN)*, UiT Norges arktiske universitet

Sesjonssammendrag:

Forskning på trolldomsprosessene i Norge har hatt en voldsom økning siden 2000-tallet. Bare i løpet av de siste 15 årene er det levert inn over 20 masteroppgaver ved norske universitet med de historiske trolldomsprosessene som tema. De fire sesjonsbidrag vil formidle noen av resultatene og perspektivene fra denne forskningen. Bidragene har det til felles at de setter fokus på innfallsvinkler og tema som har vært mindre berørt i tidligere forskning.

To av sesjonsbidragene tar for seg trolldomskonflikter utover 1700-tallet, med empiri fra Trøndelag og Finnmark. I de andre to bidragene legges det fram nye kvantitative funn som utvider vår forståelse av trolldomsforfølgelsen i Norge på 1600-tallet og i overgangen til 1700-tallet. Begge disse innleggene tar for seg grenseområder mellom Norge og Sverige i nord og sør.

Sesjonen forholder seg til dikotomiene: Religion og stat. Elite og masse.

Ellen Alm, Generalsekretær, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab (DKNVS)
ellen.alm@dknvs.no : **Trolldomsprosesser i det norske Bohuslen.**

Abstrakt: Bohuslen var norske landskap frem til 18. mars 1658 da lenet måtte avstås til svenskene som følge av freden i Roskilde. Dette området har falt mellom to stoler når det gjelder å dokumentere norske trolldomsprosesser. Svenske historikere har ansett området som norsk og norske historikere har ansett det som svensk. Frem til nå har ikke dette området blitt undersøkt med tanke på norske trolldomsprosesser. Foredraget vil redegjøre for trolldomsprosessenes kvantitative omfang i det norske Bohuslen basert på en empirisk primærkildestudie. Deres fluktuasjon og alvorlighetsgrad vil bli berørt, spesielt sett opp mot trolldomsprosessene på Jylland og i Øst-Norge.

Funnene er publisert i *Arv, Nordic yearbook of folklore*:

<https://gustavadolfsakademien.bokorder.se/sv-SE/article/4655/arv-nordic-yearbook-of-folklore-vol-78-20>

Siv Rasmussen, førsteamanuensis i historie, Institutt for arkeologi, historie, religionsvitenskap og teologi, UiT Norges arktiske universitet, siv.rasmussen@uit.no : **Trolldomssaker i Torne lappmark**

Abstrakt: I dette innlegget vil jeg diskutere trolldomssaker i Torne lappmark i siste del av 1600-tallet og begynnelsen av 1700-tallet. Torne lappmark var et administrativt område underlagt svensk kirke og svensk jurisdiksjon. Våre dagers indre Finnmark inngikk i området frem til 1751, men her var samene også skattepliktig til Danmark-Norge. Mens bålene med dødsdømte brant ute på Finnmarkskysten gjennom det meste av 1600-tallet, var det få trolldomssaker i Torne lappmark, og ingen dødsdommer så vidt vi vet. I innlegget vil jeg drøfte hvilke typer saker som forekommer i dombøkene fra Torne lappmark, hvilke reaksjoner de ble møtt med, og hvilke forskjeller man finner mellom de ulike delene av Torne lappmark. Med det siste sikter jeg til at det uttegner seg visse klare forskjeller mellom de nordlige tinglagene, som var skattepliktig til både Danmark-Norge og Sverige, og de sørlige tinglagene, Jukkasjärvi og Enontekis, som kun skattet til Sverige.

Anne-Sofie Schjötner Skaar, PhD-stipendiat, Institutt for moderne samfunnshistorie, NTNU, anne-sofie.skaar@ntnu.no : **Fra trolldom til sladder**

Abstrakt: I mitt innlegg tar jeg for meg norske injuriersaker knyttet til trolldom i perioden ca. 1700–1750. På 1500- og 1600-tallet ble trolldom og magi betraktet som alvorlige forbrytelser, og var straffbart med døden eller landsforvisning. Ved overgangen til 1700-tallet forekom det endringer i både mentalitet og i det norske rettssystemet, og trolldomsprosesser som et fenomen ble gradvis avsluttet. Tidligere forskning på dette feltet har vist at trolldom- og magisaker fortsatte å forekomme på tinget i mindre antall og sporadisk gjennom 1700-tallet, men at trolldomsanklager i økende grad ble omgjort til injuriersaker. I mitt innlegg vil jeg diskutere hvordan trolldomsanklager gradvis sluttet å bli tatt på alvor av øvrigheten og omgjort til injuriersaker, og om allmuen hadde en annerledes oppfatning av trolldom i perioden. Innlegget er basert på mitt doktorgradsprosjekt om trolldom- og magisaker i Nord-Trøndelag på 1700-tallet.

June Natalie Sørli, Master i historie, 2023, Institutt for arkeologi, historie, religionsvitenskap og teologi, UiT Norges arktiske universitet, junenatalie@gmail.com : **Heksesmør, djevlepakt og trollkatt: en prests forfølgelse av beryktet trollkvinne.**

Abstrakt: I mitt innlegg tar jeg for meg trolldomssaken mot Karen Tronsdatter fra Hammerfest i 1746. Det har vært lite forskning på trolldomssaker etter 1600-tallet, men de få studiene som er gjort viser at selv om dødsstraffene for trolldom gradvis forsvant, forsvant ikke trolldomsmomentene fra samfunnet eller ressaker. Saken mot Karen Tronsdatter er et eksempel på de gradvise mentale- og juridiske endringene som Anne-Sofie Schjötner Skaar diskuterer i sitt innlegg. Den viser ulike mentalitetsendringer mellom og innad i eliten, men også hos øvrigheten. I tillegg får vi et innblikk i hvordan de juridiske endringene preget utfallet av saken, samt etterfølgende for de involverte – da spesielt presten Andreas Nold. Saken mot Tronsdatter inneholder de sentrale elementene fra trolldomsprosessene på 1500- og

1600-tallet, men får ikke det samme fatale utfall. Innlegget vil derfor redegjøre for saken mot Karen Tronsdatter, men også prøve å forklare hvorfor den endte slik den gjorde, og samtidig vise ulikheter og likheter mellom eliten og massen.

Sesjon 1 C: Grenser, identitet og dikotomi – Hva var norsk historieforskning etter 1970? – Auditorium Knut Hamsun

Leidulf Melve, professor i historie, Universitetet i Bergen, leidulf.melve@uib.no,
og Åsmund Svendsen, førsteamanuensis i historie, Høgskulen i Volda,
asmund.svendsen@hivolda.no

1: Tematikk for sesjonen

For kring 10 år sidan forsøkte ei gruppe historikarar å kartleggje deler av norsk historieforskning etter 1970 ved å ta utgangspunkt i spørsmålet (dikotomien) einskap – fragmentering. Resultatet av denne undersøkinga, publisert i boka *Fortalt fortid*, var at ei nasjonal grunnforteljing skapte einskap i dei historiske forteljingane – uavhengig av felt (bindestrekshistorie) og periode.

Sesjonen «Norsk historieforskning etter 1970» ønsker å ta tråden vidare ved å invitere til samtale om kva som kjenneteiknar norsk historieforskning etter 1970. Med utgangspunkt i punktstudiar av sosialhistorie, kvinne- og kjønns historie, den nye kulturhistoria og politisk historie ønsker me å diskutere grensedraging til andre fag og disiplin.

At historieforskinga etter 1970 har blitt meir tverr- og fleirfagleg er vel ikkje særleg kontroversielt å hevde; kva eit slikt blikk utover eigen disiplin faktisk inneber for historieforskinga, for identiteten til historikaren og for historiefaget (som (einskapleg) disiplin) er det derimot få og sprikande svar på. Me ønsker difor å diskutere grensedraging med utgangspunkt i sentrale bindestrekshistorier sidan 1970. Kva vendepunkt er det mogeleg å identifisere? Kva inneber vendepunkta med omsyn til grensedraging? Er det samsvar mellom vendepunkta felte imellom?

2: Nærmere om de enkelte bidrag

2a: «Den nye kulturhistoria». Opposisjon, dialog og grensedraging, Jan Heiret (HL-senteret) og Leidulf Melve (UiB)

Som eit historiografisk fenomen, har det Lynn Hunt i 1989 kalla den nye kulturhistoria (*The New Cultural History*) vanlegvis blitt rekna som et markant uttrykk for den språklege vendinga og postmodernistisk tankegods som på ulikt vis har stått i eit opposisjonelt tilhøve til det meir einskaplege historiefaget før 1970. Forteljinga om den nye kulturhistoria, i alle høve den som gjerne blir formidla i lærebøker, dreier seg òg om eit felt – ei bindestrekshistorie – som har sett utover historiefaget i forsøk på å etablere og sementere feltidentitet. Det dreier seg ikkje berre om ei utviding av paletten av emne, men like mykje om at det teoretiske og det metodiske fundamentet gjerne blir henta frå andre fag og

disiplinar. I den sammenhengen har den nye kulturhistoria fått eit rykte, fortent eller ei, som å vere sjølvmedviten og sjølvreflektert.

Me ønsker å undersøke dette fenomenet, den nye kulturhistoria, ved å ta utgangspunkt i artiklar i svensk, dansk og norsk historisk tidsskrift frå 1970 til 2020. Føredraget startar med eit slags nullpunkt i 1970, då historiefaga i dei tre nordiske landa må seiast å vere einskapleg – i alle høve med omsyn til metodiske og teoretiske lån frå andre fag. Me kartlegg framveksten av eit meir mangfaldig historiografisk landskap, såkalla «bindestrekshistorier», før me undersøker nedslagsfeltet til den nye kulturhistoria frå 1990-talet og fram til 2020. Undersøkinga er komparativ, der me granskar spørsmålet om grensedraging i ljøs av korleis sjølvverklærte nye kulturhistorikarar i Sverige, Danmark og Noreg såg på seg sjølve og det historiografiske prosjektet.

2e: Kan dikotomier være faglig produktive?, ved Dunja Blazevic, HVL

Dikotomier, sier arrangørene av årets Historiedagene, stimulerer til polarisering, fremmer populisme, forenkler vår erkjennelse av verden og skygger for det offentlige ordskiftet. De er kort og godt utfordrende, problematiske og noe vi må stille oss kritiske til. Men hva hvis dikotomier også kan være faglig produktive? I dette innlegget ønsker jeg å undersøke hvordan diskusjoner om begrepsmotsetninger som kvinne-mann, kvinnelighet-mannlighet og kvinne/mann-kjønn, likestillingsfeminisme-særartsfeminisme, teori-empiri og herstory-sosialhistorisk inspirert kvinnehistorie, disiplinær historie-tverrdisiplinær kjønnsforskning har blitt omtalt i en knippe historiografiske artikler og bokkapitler om kvinne- og kjønnshistoriens fremvekst og utvikling i Norge. Inspirert av blant andre Joan Scotts *Only Paradoxes to Offer* og Claire Hemmings *Why Stories matter*, spør jeg: Hva er det ved disse begrepsparene som har stimulert til diskusjon blant kvinne- og kjønnshistorikere? På hvilke måter har begrepene og motsetningene blitt forstått? Hvilke faglige utfordringer skapte disse dikotomiene? Hvordan ble de forsøkt løst? Hva ble resultatene av de mange løsningsforslagene? Ikke minst, hvordan har disse løsningsforsøkene blitt forstått i ettertid?

2d: Modellenes tyranni – grensedragning og oppgjør, ved Åsmund Svendsen, HVO

Jens Arup Seips angrep på Stein Rokkan i 1974 er smått legendarisk. Et modellenes tyranni var hva Rokkan med sin modell om politisk utvikling bød forskerne, hevdet Seip. Modellene bandt, hevdet han, hindret forskere i å kunne tolke fortiden adekvat. Seips kritikk var ment som et bredt oppgjør med de nye samfunnsfagene, som han hevdet trengte inn på historiefagets område. Nå måtte grensene trekkes og historikerne måtte rendyrke det han mente var sentralt i historiefaget, studiet av samfunn i endring. Kritikken kan synes paradoksalt: Seip hadde lenge samarbeidet med samfunnsvitere, ikke minst med Stein Rokkan. Hva innebar Seips oppgjør for det norske historiefaget? Førte det faget inn i en empiristisk og teoriløs bakevje? Hva lå til grunn for Seips oppgjør? Var han representativ for faget i Norge generelt, eller stod han alene i sin kritikk?

Denne presentasjon bygger på et større biografisk arbeid om Jens Arup Seip. Biografien, kan det hevdes, blander den sammen i en og samme studie ulike felt: typisk nok vil biografen hevde at personlige forhold kan forklare handlinger utført i en profesjonell rolle. Overført til norsk historiografi stiller biografen seg skeptisk til Ottar Dahls tese om at endring på det

historiefaglige felt hovedsakelig må forklares med interne forhold (Dahl 1992: 11), og hevde at endringer i et fag også kan forklares politiske og sosiale interesser. Faren ved et biografisk perspektiv ligger i reduksjonismen: å forklare Jens Seips harde utfall mot Stein Rokkan med kamp om eierskap til et faglig felt kan være forlokkende, men gir ikke stor faglig gevinst. Biografisk studier kan være en metode for studier av forskning i praksis, og kan by på empiriske korrektiver til generelle hypoteser.

Biografier/Epøster

Dunja Blazevic: førsteamanuensis ved Institutt for pedagogikk, religion og samfunnsfag, Høgskulen på Vestlandet (HVL), E-post: dunja.blazevic@hvl.no.

Jan Heiret: professor i historie, direktør for Senter for studier av Holocaust og Livssynsminoriteter (HL-senteret), E-post: jan.heiret@hlsenteret.no

Leidulf Melve: professor i historie, Universitetet i Bergen (UIB), E-post: leidulf.melve@uib.no

Åsmund Svendsen: førsteamanuensis i historie, Høgskulen i Volda (HVO), E-post: asmund.svendsen@hivolda.no

Sesjon 1 D: Styring av lærerutdanningene – Auditorium Christian Frederiksen

Gjennom mange tiår har lærerutdanningene blitt sett på som nøkkelen til å skape en bedre skole og en bedre barnehage, sentrale anliggender for den norske velferdsstaten. Styrings- og reformviljen har derfor vært stor, noe som gir rike muligheter for historiske analyser av både politikktutvikling og praktiske konsekvenser. I denne sesjonen vil vi undersøke hvordan reformer er blitt gjennomført og hvordan styringen har foregått. Innleggene kan handle om alt fra debatter og styring av hvor lærerutdanningene skal plasseres, hvor mange som skal ha mulighet til å ta disse utdanningene, til styringen av det faglige innholdet i utdanningene gjennom rammeplaner. Vi ønsker også å se på hvordan institusjoner og fagmiljøer i lærerutdanningene har forholdt seg til sentrale bestemmelser og føringer. Et av siktemålene for sesjonen er å undersøke, utfordre og stille spørsmål ved den etablerte forståelsen av en dikotomi eller motsetning mellom de sentrale myndighetenes styring og lokal faglig autonomi.

Deltakere:

Professor Kim Helsvig, OsloMet

Førsteamanuensis Hege Roll-Hansen, USN

Forsker Jan Messel, OsloMet

Ansvarlig: Jan Messel

Parallellsesjon 2: Fredag 28.juni kl. 1525-1655

Sesjon 2 E: Nye perspektiver på norsk verftsindustri – Auditorium Christian Frederiksen

Norges økonomiske og industrielle utvikling har vært preget av landets lange kystlinje. Historisk har store deler av befolkningen bodd og funnet sitt levebrød i kystnære områder. Fiske, eksport- og rederivirksomhet har vært viktig næringer for norsk økonomi, og vekst innenfor næringer basert på bruk av skip og båter har skapt etterspørsel etter fartøy til fangst og frakt. Denne etterspørselen har bidratt til å legge grunnlaget for verftsindustri langs store deler av norskekysten. Hva har kjennetegnet virksomheten ved verft i ulike deler av landet, og hva har preget og ligget bak verftenes og næringens utvikling over tid? Disse spørsmålene står i sentrum for denne sesjonen.

Sesjonen tar utgangspunkt i *Verftshistorieprosjektet*, som ledes fra Bergens Sjøfartsmuseum/Museum vest, med bidragsytere fra andre museer og forskningsinstitusjoner. Prosjektet tar sikte på å bidra med ny kunnskap om norsk verftsindustri, ved å tematisere sider ved verftshistorie som er lite kjent, og å ta i bruk nye innfallsvinkler og kilder. Prosjektet startet opp i 2022 og skal etter planen ende i en antologi om norsk verftshistorie publisert i 2025.

Sesjonen består av en innledning om prosjektet og tre innlegg, i tillegg til en invitert kommentator.

Trond H. Erlien er sesjonsleder og ordstyrer.

Pål Nygaard er kommentator. Nygård er førsteamanuensis i næringslivshistorie ved BI i Oslo, og har publisert flere bøker og artikler om ledelse, teknologi og innovasjon, og organisering.

Innledning: Trond Erlien innleder om prosjektet og sesjonen.

Første innlegg: Norsk verftsindustri som næring og arbeidsmarked, 1865-2021

Litteratur om norsk verftsindustri har rettet særlig oppmerksomhet mot den rollen store virksomheter som Aker og Kværner har spilt som trendsettere i næringen (se. F.eks. Andersen, 1989; Jøssang, 1998). Disse virksomhetenes utvikling passer inn i en hovedfortellingen om hvor skipsbyggingsindustrien først ekspanderte i rykk og napp fram til 1970-årene, før den – som følge av varige endringer i det globale markedet for skipsbygging – krympet inn vesentlig. Fra 1970-årene forble verftsnæringen i Norge likevel større enn i mange Europeiske land, fordi mange av virksomhetene fant nye muligheter innenfor marked knyttet til petroleumsvirksomheten på norsk sokkel (Ryggvik, 2015; Heiret og Ågotnes, 2019). Hele eller deler av denne fortellingen er velkjent og godt representert i oversiktslitteratur om norsk økonomisk historie (Hodne og Grytten, 2002; Sandvik, 2018). Samtidig er fortellingen i stor grad basert nettopp på analyser av enkeltvirksomheter som Aker og Kværner. Dette bidraget gir den første helhetlige analysen av verftsindustrien som næring gjennom et lengre tidsspenn. Basert på historiske data om næringen i perioden 1865-2021, frambringes ny kunnskap om hvordan næringen har variert i form og omfang: Hvordan dens indre sammensetning – forholdet mellom store og små verft har variert – og hvordan dette henger sammen med skiftende tilgang til ulike markeder.

Forfatterbiografi: Trond H. Erlien har ph.d. fra Universitetet i Bergen (2016) og har levert flere bidrag om norsk verftsindustri (2019; 2022; 2023). Erlien jobber i dag som forsker ved Bergens Sjøfartsmuseum/Museum Vest, og er en av lederne i *Verftshistorieprosjektet* (2022-2025).

Andre innlegg: I hvilken grad tjente skipsverftene på okkupasjonen (1940-1945)?

Norsk skipverftsindustri opplevde i mellomkrigstiden en betydelig økonomisk nedgang. I 1920 og 30-årene ble situasjonen omtalt som en krisetilstand. Tonnasjen nybygg levert fra norske verft var betydelig lavere enn hva den hadde vært i den såkalte gullalderen fra 1895 til 1920. Også relativt sett hadde norsk skipverftsindustrien tapt terreng sammenlignet med tilsvarende industri i Danmark og Sverige (Se f.eks. Andersen, 1989). Gjennom okkupasjonsårene var det en markant økning i antall sysselsatte i næringen (se f.eks. Pettersen, 1992). De fleste skipsverft opplevde å bli etterforsket for økonomisk landssvik. Majoriteten av sakene ble henlagt (se f.eks. Holmen, 2021), men etterforskningene ville neppe vært gjort om rettsapparatet og allmenheten hadde hatt et inntrykk av at krigen var et økonomisk tapsprosjekt for verftene. I litteraturen har det blitt pekt på at krigsårene var økonomisk gode år som la grunnlag for framtidig vekst (Se f.eks. Ringard, 1955; Langhelle & Dalhaug, 1999). Samtidig har det blitt hevdet at verftsanlegg og kaier hadde vært gjenstand for en betydelig slitasje (Hansen, 1995). Andre faktorer som høyere avskrivning, etablering av pensjonsfond, ubetalte tyske regninger, tilgang på fasiliteter som stod igjen etter okkupasjonsmakten, og relativt fulle varelagre, kompliserer regnestykket ytterligere. Gjennom en analyse av den økonomiske utviklingen til Bergen mek. Verksteder og Trondhjems mek. Verksted vil innlegget komme med ny kunnskap om okkupasjonsårenes innvirkning på norsk verftsindustri, og svare på spørsmålet om i hvilken grad skipsverftene tjente på okkupasjonen.

Forfatterbiografi: Eirik Holmen er phd-student i historie ved Høgskulen i Volda og Institutt for moderne samfunnshistorie ved NTNU. Hans doktoravhandling er en analyse hvordan norsk verftsindustri responderte på tysk etterspørsel, krav og reguleringer under okkupasjonen. Holmen er tilknyttet *Verftshistorieprosjektet*, og har tidligere vært en del av forskningsprosjektet *In a World of Total War: Norway 1939–1945*.

Tredje innlegg: U-hjelp og sysselsettingstiltak? Skipseksportkampanjen 1976-1980

Verftsindustrien var sentral i etterkrigstidas nasjonaløkonomi. I flere norske lokalsamfunn og større byer var verftene store arbeidsgivere, de tiltrakk underleveranser og ga ringvirkninger langt utenfor fabrikkportene. Den norske staten hadde siden 1950-tallet sørget for at industrien ble en prioritert kredittmottaker. Bakgrunnen var en blanding av strategiske og distriktpolitiske hensyn, ifølge historiker Sverre Knutsen (Knutsen, 1997). Som i øvrige vestlige land, representerte norsk verftsindustri en *moden* industri (Todd, 1991/2018). Industrien ble stadig mer sårbar for globalt pris- og kostnadspress fra Japan, og etter hvert såkalte nylig industrialiserte land (NIC).

Da skipsfartskrisen avtegnet seg i redusert ordretilgang ved norske veft på midten av 1970-tallet, kom det til flere statlige støttetiltak. Tiltakene favnet vidt, noen var i form av direkte subsidier. Ordningene avspeilte ulike syn på rekkevidden av utfordringene industrien stod ovenfor, og sprikende oppfatninger om næringas framtid i Norge. Den såkalte

«Skipseksportkampanjen» mellom 1976-1980 har fått en særlig plass i bevisstheten, fordi den krysset grensa over til bistandspolitikken. Rammene for eksportgarantier ble voldsomt utvidet for å selge norskproduserte skip til land i den tredje verden. Ordningen omfattet eksport av 156 skip til 21 land, med innvilgete garantier på 3,7 milliarder kroner pluss rentestøtte. Flere av mottakerne betjente ikke sin gjeld, som dermed ble et statlig ansvar.

Skipseksportkampanjen var en betennelse i norsk offentlighet fram til 2006, da mesteparten av gjelda ble ettergitt. Faglig sett er kampanjen mest omtalt i studier i sammenliknende politikk og norsk bistandshistorie (Linné Eriksen, 1987, 1988), hvor påskuddet av å være «utviklingsfremmende» har blitt diskutert. Belyst bl.a. gjennom arkivet til Garantinstituttet for eksportkreditt (GIEK) og ulike veftsarkiv, drøfter dette innlegget beslutningsprosessene under ordningens formative fase, ikke minst ved å identifisere sentrale beslutningstakere og pådrivere.

Forfatterbiografi: Eyvind Bagle er førstekonservator ved Norsk Maritimt Museum. Han er utdannet historiker fra Universitetet i Oslo, og har en Ph.d. i kulturstudier fra Universitetet i Sørøst-Norge fra 2023.

Sesjon 2 F: Rettsoppgjøret etter frigjøringa av Noreg i 1945 – Auditorium Knut Hamsun

Rettsoppgjøret etter frigjøringen av Norge i 1945 var omfattende og uenighetene om framgangsmåten var mange. De gikk i stor grad på hvor *grensene* for sanksjoner og straff skulle trekkes. Denne sesjonen vil belyse oppgjøret fra flere sider: i foreningene, med politiet og rundt krigsforbryterne. Flere av bidragene drar inn internasjonale forhold.

Harald Espeli (forsker I, BI): Domstolenes rolle i de foreningsrettslige utrenskningene
Eksklusjoner og andre former for foreningsrettslige sanksjoner var vanlig i Norge og Danmark etter frigjøringen i 1945. I Norge ble bare en av disse eksklusjonene anket inn for domstolene fordi vedkommende mente den var urimelig / urettmessig. Det skjedde først så sent som i 1953 og fikk derfor ingen betydning også fordi vedkommende tapte saken. I Danmark fantes det – i motsetning til i Norge – en etablert tradisjon for at domstolene prøvde og satte til side foreningsrettslige sanksjoner dersom det ble vurdert som klart urimelig eller var basert på klare saksbehandlingsfeil. Dette fikk betydelige konsekvenser for det foreningsrettslige i Danmark som man ser få spor av i Norge.

Øystein Hetland (forsker II, HL-senteret): Grenseoppgangar i oppgjeret med politiet
Norsk politi var ei vanskeleg nøtt under oppgjeret etter andre verdskrig. Norske politifolk hadde i stort omfang med ulik iver og motivasjon bidrege til gjennomføring av nazistisk politikk i Noreg, med arrestasjonane av norske jødar som eit botnpunkt. Talet på NS-medlemmar var større enn i nokon annan norsk etat. Samstundes hadde politifolk òg bidrege til at Noreg ikkje kollapsa som samfunn, og mange politifolk, inkludert folk som hadde vore med i NS eller det politiske Statspolitiet, hadde gjort store bidrag til motstandskampen.

Bidraget vil skissera opp kriterier brukt av etterforskarar, påtalemyndigheit og domstolar for å vurdere om ein politimann hadde gjort seg skuldig i straffbart forhold. Vidare skal det visa korleis politiet i si interne gransking etterpå vurderte kven som ikkje lenger var verdig si stilling i etaten grunna handlingar og haldningar under krigen.

Gaute Lund Rønnebu (forsker II, HL/Narviksenteret): *Norges Røde Kors og landssvikoppgjøret*

Som en nøytral humanitær organisasjon opprettholdt Norges Røde Kors aktiviteten under hele okkupasjonen. Med en visepresident fra NS fra 1942 og en toppleder med tette forbindelser til det tyske regimet, i tillegg til spørsmålet om rekruttering av front søstre under krigen, var mange kritiske øyne rettet mot Røde Kors etter frigjøringen.

Stian Bones (professor, UiT/Narviksenteret): *Norge, krigsforbryterne og Nürnberg*

Innlegget vil si noe om hvordan Norge generelt forholdt seg til krigsforbrytersaker og gå nærmere inn på hvordan forbrytelser mot Norge ble behandlet i Nürnberg.

Sesjon 2 G: Norge i større politiske fellesskap, 1319-2024 – Auditorium Stein Rokkan

I 2030 kommer det såkalte «Nasjonaljubileet» for slaget på Stiklestad, som skal markere at Norge har vært «ett rike» eller et kongedømme i (minst) 1000 år. I år er det tretti år siden den siste folkeavstemningen om norsk medlemskap i EU, en folkeavstemning som endte med flertall for nei med den begrunnelse at Norge som medlem ville miste nasjonal sjølråderett, og dermed ble resultatet en repetisjon av EEC/EF-folkeavstemningen i 1972.

I over halvparten av den drøyt 1000 år lange eksistensen av et norsk kongedømme, har imidlertid Norge vært del av et større politisk fellesskap med andre land. En situasjon Norge for øvrig deler med de fleste mellomstore og små europeiske land. Generasjoner av nordmenns erfaringer med slike fellesskap gjennom hundreåra, må derfor sies å være et historisk faktum med samtidsrelevans. I den grad en skal forstå sin egen samtid og landets historie, er det derfor like interessant og relevant å studere nordmenns handlinger og vurderinger i de lange periodene der Norge var i union med naboland, som i tida da landet var fullt ut selvstendig.

Sesjonen tar sikte på å diskutere foreløpige observasjoner og problemstillinger om Norges forhold til, deltakelse i og innflytelse i nordiske unioner fra og med det svært løse og kortvarige norsk-svenske kongefellesskapet fra 1319, via den dansk-norske union (inkludert Kalmar-unionens tre-riksfellesskap 1389-1523) og 1800-tallets svensk-norske union, fram til dagens norske relasjoner til EU-unionen. Toneangivende historikere, som Sars og Koht la vekt på den danske dominansen i den dansk-norske unionstiden, mens den dominerende gruppen norske dansketidshistorikere i andre halvdel av 1800-tallet tonet ned denne dominansen. Inntrykket av at unionsperiodene var preget av spenning mellom norske nasjonale interesser sprunget ut av unionsmotvilje og unionelle interesser bl.a. fordi unionene ble styrt og

dominert av ikke-norske eliter, er imidlertid blitt utfordret og nyansert av historieforskerne fra midten av 1900-tallet.

Hensikten med sesjonen er å utfordre den dikotomiseringen som har vokst ut av de historiefaglige narrasjonene om at Norge i de fortidige unioner var preget av isolasjon fra det øvrige Europa, samt at landet i stor grad var mottaker av styrende impulser fra elitene i de skandinaviske hovedsteder og i seinmiddelalderen og på 1800-tallet i liten grad var aktiv deltaker i utformingen av det nordiske og europeiske stats- og samfunnssystemet. Unionstiden 1537-1814, der landet var helt uten innenlandske riksrepresentative institusjoner, innebar en grunnleggende annen situasjon for Norge enn i de to andre unionsperiodene.

Sesjonen skal nærme seg en slik utfordring gjennom fire paper-presentasjoner. Disse skal være utgangspunkt for en avsluttende samlet drøfting med sikte på å skape grunnlaget for en preliminær komparativ analyse av de fire norske unionserfaringene.

Komparasjon av stats- og samfunnstyper av svært ulike typer og over et så langt tidsspenn som de aktuelle fire unionene, er som kjent ikke noe nytt i det norske historikermiljøet.

I et historikeropprop i innspurten til EF-avstemningen i 1972 betegnet for eksempel åtte norske historikere EF som «en langt mer intim forbindelse» enn den norsk-svenske unionen på 1800-tallet. Det ble avvist som anakronisme i et mot-oppnop av et tilsvarende antall andre norske historikere i 1972.

Komparative analyser av svært ulike historiske og politiske konstruksjoner og prosesser har også vært gjennomført i flere større forskningsarbeider. Stein Rokkans komparative analyser av sentrum og periferi i det europeiske statssystem er et nærliggende eksempel. Bo Stråths unionshistorie fra 2005 kan regnes som en skandinavisk oppfølging av Rokkan og er et pionerverk i nordeuropeisk transnasjonal historie. I Alvin Jacksons nylig publiserte avhandling om «United Kingdoms» mellom 1800 og 1925, blir blant andre den skandinaviske og den østerriksk-ungarske union av 1867 systematisk sammenliknet med Skottlands og Irlands unioner med England. En av Jacksons hovedinteresser er å peke på den lange og stabile historien til mange av unionene – den svensk-norske var som kjent levedyktig i nærmere 100 år. Han antyder dermed betydelig skepsis til historikernes tradisjonelle teleologiske analyseskjemaer av blant annet de nordiske statsfelleskapenes historie, hvor unionenes oppløsningshistorie ofte er utgangspunktet til fortregning for å utforske hvilke mekanismer, institusjoner og personer som medvirket til sikring av unionspartnernes interesser og dermed unionens stabile langvarighet.

I norsk unionshistorisk forskning har det likeledes vært påpekt hvordan «et selvbevisst og velutdannet [norsk] embetsverk» som «var vant til å styre», var med på å motsette seg norsk-svensk integrasjon i 1814 og senere (Rian) slik at denne unionen ble tilpasset norske interesser og dermed fikk et relativt langt liv som politisk fellesskap.

Den motsatte tendens til et sjablongmessig syn på norsk unionshistorie, har dominert framstillingen av seinmiddelalderen der norske rikspolitikere og forvaltningspersoner gjennomgående er beskrevet som politiske statister som passivt lot norsk politisk selvstendighet forvitte til Norge til slutt ble lagt inn under Danmark i 1537, mens

bondebefolkningens motstand og holdninger har vært tolket i ulike retninger. Også slike generaliseringen må undergis ny forskning ved systematisk komparasjon med de øvrige unionserfaringene.

Hovedproblemstillingen for alle de paper som vil bli presentert og drøftet i den foreslåtte halvdagssesjonen er ikke å evaluere de ulike unionene som Norge har vært medlem av, men å reise spørsmålet hvorvidt og hvordan norske interesser har blitt hevdet innad i de ulike unionene og kommet til uttrykk og blitt integrert i eller fortrenget fra den unionelle politikken utforming.

En forutsetning for en slik diskusjon er å klargjøre unionsbegrepet. Men selv om en slik klargjøring naturligvis vil vise at unionsbegrepets semantiske og politiske innhold er skiftende og uklart både diakront og synkront (Jackson), vil vi stille spørsmålet om hvordan de ulike unionene var – eller ikke var – arena for utforming for norske interesser og for utviklingen av et norsk nasjonalt fellesskap som eventuelt kom til uttrykk ved at landet, slik det har vært hevdet, i 1814 faktisk framstod som en nasjon og ikke som en ren statsbygning (blant andre Lunden). Dessuten er det vårt mål at norsk unionshistorie må knyttes an til de internasjonale forfatningsrettslige og politiske kontekster hvor statsfellesskap og unioner var normale og ikke unntak i statssystemet (Michalsen), slik som for eksempel under omorganiseringen av det post-napoleonske statssystemet, de habsburgske konglomeratstatene etc. (Jackson; Evans).

Sesjonen vil berøre og utfordre ideen om at de nasjonale fellesskap og *imagined communities* ble til i opposisjon mot unionelle og internasjonale rammer. Disse rammene har som kjent vært regnet som årsaksfaktorer til isolasjonistiske grunntrekk i Norges forhold til utlandet (Riste). Hensikten med sesjonen er dermed å drøfte om det er nødvendig å nyansere unionsbegrepet i norsk historiografi og kartlegge institusjonelle og individuelle kanaler til en norsk innflytelse innad i unionene og på nordiske relasjoner til stormaktene i perioden.

Deltakere:

Roald Berg og Erik Opsahl: Om unionsbegrepet og nasjonsbegrepets relevans.

Erik Opsahl: Norsk politikk og interesser i seinmiddelalderens unioner.

Øystein Rian: Norge i dansketiden. Umyndiggjort eller deltaker eller begge deler.

Roald Berg: En norsk utenrikspolitikk i den svenske unionstiden?

Lise Rye: Norge og Den europeiske union.

Sesjon 2 H: Skandinavia som mulighet eller trussel: Transnasjonale og transatlantiske perspektiver – Auditorium Petter Thomassen

For å forstå Norge, kanskje særlig på 1800-tallet, er relasjonen til nabolandene, som ikke alltid har vært preget av opplevd jevnbyrdighet, av stor betydning. Det er kommet mye ny forskning siden utfordringen med den metodologiske nasjonalismen ble påpekt i 2008, og mye av forskningen kan også sees som del av den større transnasjonale og internasjonale vendingen innen humaniora i samme periode. Denne sesjonen diskuterer dikotomien Norge–Skandinavia, sett både i et transnasjonalt og et videre transatlantisk perspektiv. De fire presentasjonene springer ut av ny og pågående forskning og publikasjoner på skandinavisme,

Skandinavia og skandinavisk-amerikanske relasjoner, av forskere fra Norge, Nederland og USA, med et tidsperspektiv fra tidlig 1800-tall til i dag.

I sesjonens første del diskuteres hvordan Skandinavia – sett som en kulturell og/eller politisk enhet i en eller annen forstand – ble sett som en mulighet eller trussel i Norge. Spørsmålene som stilles i denne delen er hvordan norsk nasjonalisme og kulturelle selvpoppfatning er preget av forholdet til Danmark og Sverige og særlig skandinavismen som kulturelt program på midten av 1800-tallet. De politiske konfliktene rundt amalgamasjonsfeiden på 1860-tallet og de ulike konstellasjonene og spenningene mellom unionister, skandinavister og nasjonalister, drøftes også nærmere som et omdreiningspunkt for å forstå det norske forholdet både til unionen med Sverige og den politiske skandinavismen. I den andre delen av sesjonen utvides perspektivene til det transatlantiske. Her undersøkes hvordan dikotomien mellom det nasjonale og det skandinaviske spiller seg ut i de nye organisasjonene som ble dannet etter 1905, og som hadde som oppgave å bevare og styrke båndene mellom hjemlandet og de mange landsmenn ute. I den siste presentasjonen i sesjonen er perspektivet primært amerikansk og fra nyere tid, med en drøfting av oppfatninger om Norden som henholdsvis en utopi eller dystopi sett utenfra.

Tim van Gerven, Universitetet i Tromsø, Norges arktiske universitet

Både kjent og fremmed: Norsk nasjonalisme i møte med skandinavismen på 1800-tallet

Den norske nasjonsbyggingsprosessen på 1800-tallet må forstås i lys av den større skandinaviske konteksten. Bevisstheten om en skandinavisk fellesidentitet – som ble fremmet og styrket av skandinavismen – påvirket forestillingene om det norske på to helt ulike og til dels motsatte måter. På den ene siden bidro det at Norge ble definert som en del av et større kulturelt fellesskap til økt nasjonal selvtillit for den unge nasjonen, og typiske skandinaviske trekk ble fremhevet for å skille Norge fra den ikke-skandinaviske verden. På den andre siden kunne Skandinavia oppfattes som noe «fremmed» og en trussel mot Norges autonomi og nasjonale egenart. Et slikt trusselbilde påvirket den norske nasjonsbyggingsprosessen, og bidro til at norsk identitet ble formulert i et motsetningsforhold til dansk og svensk identitet.

Denne presentasjonen tar for seg denne dynamikken sett fra et imagologisk ståsted. Imagologien, som et felt innenfor litteraturvitenskapen, undersøker opphavet til og virkningen av nasjonale stereotyper. Sentrale begrep i imagologisk forskning er *auto-imago* (en nasjons selvforståelse) og *hetero-imago* («blikket utenfra»). Skandinavia sett med norske øyne kan sies å være et spesielt kasus som kunne være begge deler: både en del av det nasjonale selvet og en fremmed, noe utenfor. Denne grunnleggende dobbeltheten kan langt på vei forklare den iverende norske skepsisen overfor skandinavismen: selv om Norge tilhørte en større skandinavisk kulturkrets, var det samtidig en frykt for at tilslutning til skandinavismens idealer om større skandinavisk enhet kunne føre til et nasjonalt identitetstap.

I presentasjonen skal denne striden om den norske identiteten synliggjøres med utgangspunkt i to sentrale samfunnsdebatter, om henholdsvis eierskapet til sagalitteraturen og om det norske språket, eller målstriden. Det skal vises at disse debattene ikke minst dreide seg om Norges forhold til Skandinavia. Sentrale deltakere i debattene, som Munch, Bjørnson, Garborg, Sars og Birkeland, hadde alle ulike syn på Norges «skandinaviskhet».

Tim van Gerven er siden 2022 førsteamanuensis i 1800-talls historie ved Universitet i Tromsø, Norges arktiske universitet. Hans forskning omhandler nasjonale bevegelser og pan-nasjonalisme i et bredt europeisk perspektiv, men med særlig vekt på de skandinaviske land. Hans doktorsgradavhandling (fullført ved Universitet i Amsterdam i 2020), *Scandinavism: Overlapping and Competing Identities in the Nordic World, 1770–1919* (Brill 2023) ble tildelt både Den nordiske historiebokprisen 2022 og NISE Award 2023.

Morten Nordhagen Ottosen, Forsvarets Høgskole

«Skandinavismens Ødelægger»: Amalgamasjonsfeiden 1865–1868 i skandinavisk perspektiv

I august 1867 la Unionskomiteen av 1865 frem forslag om en tettere svensk-norsk union. Forslaget utløste voldsom strid i Norge, hvor frontlinjen gikk mellom unionsvenner, som betraktet unionen som nødvendig for landet sikkerhet, og en ny garde av nasjonalister, som så unionell integrasjon som «amalgamasjon» og derfor nasjonal eksistenstrussel. Det var imidlertid også en tredje gruppering, som endte opp med å gå løs på hverandre, nemlig skandinavistene. Ryktet om skandinavismens død etter Danmarks krigsnederlag i 1864 er overdrevet. Skandinavismen seilte i medvind etter 1864, spesielt i Norge, men amalgamasjonsfeiden ble dens politiske nådestøt, gjennom hvordan ringvirkningene forplantet seg til nabolandene.

I Norge fikk man den situasjonen at overbeviste skandinavister (Birch, Dunker, Motzfeldt) avviste den svensk-norske unionen, mens unionsvenner (Stang, Sibbern) avviste skandinavismen (og rivaliserte med Birch et al), alt mens en yngre garde av nasjonalister (Bjørnson, Sars) avviste unionisme (selv om enkelte av dem gikk inn i striden som skandinavister). Atter andre (Birkeland, Broch) forsøkte å bygge broer, men det var vanskelig. I Norge ble de gjort narr av fordi de mente at bare et samlet Skandinavia ville overleve i internasjonal politikk. Danske nasjonalliberale skandinavister (Lehmann, Krieger, Ploug) støttet Birch-faksjonen (og fikk Birkeland til å tordne mot dem at de var «Skandinavismens Ødelægger»), og var i konflikt med ultra-skandinavistene blant danske bondevenner (Carlsen, Høgsbro). I Sverige var skandinavistene splittet mellom liberale (Sohlman, Hedin) og aristokrater (Bildt, Tornérhjelm, Lagerbjelke), som alle fremsto som røde kluter i Norge, hvor mistankene mot unionen som storsvensk alibi hadde gjæret siden stattholderstriden. Piemontes og Preussens dominans i de italienske og tyske samlingene forsterket slike inntrykk, i den grad at skandinavisten Motzfeldt, mens han var statsråd i Stockholm, erklærte at nordmennene måtte være imot Italias samling fordi svenskene kunne lære av måten Italia ble samlet på. Amalgamasjonsfeiden ble slagmark for alle disse konfliktene. Men hvem vant?

Morten Nordhagen Ottosen er professor og hovedlærer i historie ved Forsvarets høyskole/Krigsskolen, med PhD fra Universitetet i Oslo (2012). Sammen med Rasmus Glenthøj har han skrevet bøkene *Scandinavia after Napoleon* og *Scandinavia and Bismarck* (begge Palgrave 2024), *Union eller undergang: Kampen for et forent Skandinavia* (Gad/Spartacus/Historiska Media 2021–22), *Experiences of War and Nationality in Denmark and Norway, 1807–1815* (Palgrave 2014) og *1814: Krig, frihet, nederlag* (Gad/Spartacus 2014). Han bidro også nylig med en artikkel om napoleonskrigene i Skandinavia til trebindsverket *The Cambridge History of the Napoleonic Wars* (Cambridge University Press 2022–23).

Ruth Hemstad, Nasjonalbiblioteket og Universitetet i Oslo

Landsmenn ute: Fra skandinaver til nasjonale ‘kolonister’

«Våre landsmenn ute», «det utvandrede Norge», eller også «Vesterheimen» – en rekke begreper ble brukt om de mange utvandrede nordmenn – på samme måte som med andre lands emigranter. I Sverige ble det gjerne snakket om «utlandssvenskar». Denne begrepsbruken reflekterer en dikotomi mellom de som dro og de som ble igjen, samtidig som de peker på en større nasjonal enhet, på tvers av geografiske landegrensener. I dette innlegget diskuteres nærmere hvordan hjemlandet, nærmere bestemt Norge, Sverige og Danmark, forsøkte å følge opp de mange som hadde forlatt fedrelandet ved å inkludere dem i et større nasjonalt ‘vi’ som overskred nasjonalstatsgrensene. Dette ble ikke primært gjort på et statlig nivå, men innen sivilsamfunnet, med etableringen av transnasjonale paraplyorganisasjoner. En relevant bakgrunn er overgangen fra felles skandinaviske foreninger i utlandet til nasjonale foreninger – som igjen ble koblet til organisasjoner i hjemlandet. I Norge ble Nordmands-Forbundet dannet i 1907, i etterkant av unionsoppløsningen. Den hadde som mål og bidro til å skape et transatlantisk norsk fellesskap, særlig mellom nordmenn i Norge og Nord-Amerika. Mottoet var å skape et «større Norge». Parallelt ble lignende organisasjoner etablert i Sverige og Danmark: Den svenske Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet var mer opptatt av svensker i Europa og den gamle svensktalende befolkningen i Finland og Estland, og ble etablert med en klar brodd mot (ny)skandinavismen rundt 1900 og de mange skandinaviske foreningene som var blitt dannet i utlandet. I Danmark ble Dansk Verdenssamfund dannet i 1912, senere Dansk Samvirke i 1919. Organisasjonene er i begrenset grad studert i forhold til hverandre og i den større europeiske kontekst de inngår i. Som ‘cultural diplomacy’-organisasjoner skulle de gjøre sine land større og fremme nasjonens interesser ved å styrke fellesskapet mellom landsmenn ute og hjemme. Landsmenn i utlandet kunne være viktige ressurser som representerte nasjonen ute, som en slags kulturelle «kolonister».

Ruth Hemstad er forsker ved Nasjonalbiblioteket og førsteamanuensis II ved Institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo. Hun har særlig studert norsk og nordisk transnasjonal historie i det lange 1800-tallet, og vært knyttet til en rekke nordiske prosjekter, for tiden UiO:Demokrati-prosjektet *Experiencing American Democracy: Nordic Encounters in Transnational Perspective*. Nyere utgivelser er *1814: Den dansk-norske skilsmissen* (Aarhus Universitetsforlag 2023), *Nordic Experiences in Pan-nationalisms: A Reappraisal and Comparison, 1840–1940* (red. med Peter Stadius, Routledge 2023) og *Literary Citizenship in Scandinavia in the Long Eighteenth Century* (red. med Ellen Krefting, Janike S. Kaasa og Aina Nøding, Boydell & Brewer 2023).

David Whitlock, University of Washington/Universitetet i Tromsø, Norges arktiske universitet
Nordic Utopia and Dystopia in Twentieth-Century American Discourse: Thesis, Antithesis or Synthesis?

Throughout the twentieth century, *Norden* has seen its share of both positive and negative depictions in American culture and politics – first appearing as utopia, and later also as

dystopia. Though its meaning is contested and constantly shifting, an imagined concept of “Nordicness” binds these countries together.

Prior to the Second World War, ideas about the hyper-whiteness of Scandinavian immigrants were implicated in rhetoric aimed at restricting immigration from Southern Europe and Asia. After the Cold War, the “Nordic model” served as a useful image of compromise between capitalism and socialism and was openly cited as inspiration to politicians in both parties during the 60s and 70s. The idea of a Nordic “race” was largely discredited after the war, but this did not stop writers from relying on causal cultural and historical explanations for Nordic “socio-syncretisms”.

During the era of neoliberalism, the Nordic model fell out of the limelight, especially on the political right. During the “Satanic panic” of the 1990s, a new dystopian image of Norway plagued by murders and church arsons began to play a role in the conservative moral panic *du jour*. In the 21st century, it is not uncommon to hear figures on the political right invoke a dystopian image of Sweden in anti-immigration arguments, coming full-circle from a century prior.

This talk surveys polarized images of *Norden* in the US through a case study of Norway and argues that Nordic utopia and dystopia are not as antithetical to one another as they may seem, but instead share a great deal of ideological content in common.

David Wayne Whitlock is a PhD Candidate in Scandinavian Languages and Literature at the University of Washington in Seattle, Washington. He holds an MA in Scandinavian Area Studies from the University of Washington, and a MA in Baltic Sea Regional Studies from the University of Latvia. His area of research is the history of polarized images of the Nordic countries in twentieth-century culture and political discourse, especially in the United States. Previously a metal musician, David also writes about the commercialized concept of “Nordicness” in extreme musical subcultures.

Sesjon 2 I: Arkiv-sesjon II – digitaliseringas betydning og utfordringer – Rom 1111

Kayla Tungodden er forskningskoordinator i Arkivverket : Hvilken betydning har digital dokumentasjon for kunnskapsproduksjon?

Hver dag skapes store mengder dokumentasjon som danner grunnlaget for morgendagens historieskriving. Denne informasjonen blir i stadig større grad skapt og bevart digitalt, uten analog kopi. Samtidig blir eldre dokumentasjon gjort tilgjengelig på nye måter, ved hjelp av digitale teknologier. Vi har aldri hatt digital tilgang til så mye informasjon, både gammelt og nytt. Men har digitalisering gjort det lettere for historikere å forholde seg til store mengder data?

Vi har lenge stått i et teknologiskifte som har endret måten både arkivinstitusjoner og historikere arbeider. Dette har ført til en ny form for kunnskapsproduksjon, som krever nye prosesser og ferdigheter i alle ledd. Er digitale kilder så annerledes fra papirbaserte kilder?

Hvilke spørsmål må historikere stille digitale kilder? Hvilke nye ferdigheter kreves for å kunne tolke og forstå store mengder data?

Arkivverket tar opp disse spørsmålene og presenterer sitt arbeid med digitalisering, digital tilgjengeliggjøring og digital forskningsinfrastruktur. Dette inkluderer arbeid med kunstig intelligens, håndskriftsgjenkjenning og digitale verktøy i Digitalarkivet.

Kayla Tungodden er forskningskoordinator i Arkivverket, og har mange års erfaring med digitale medier og digitaliseringsprosjekter. Hun arbeider med tilrettelegging for forskning og forskningssamarbeid i Arkivverket.

Bjørn-Åge Nilsen fagleder for depot og digitalisering Arkiv i Nordland: **Etiske problemstillinger ved digitalisering av arkiv**

Digitaliserte arkiv er avfotograferinger av analogt skapt arkiv. Hvilke metodiske problemstillinger møter historikere i kontakt med mediekonvertert materiale? Hva har skjedd med materialet i løpet av digitaliseringsprosessen før det ble tilgjengelig digitalt? Har noe endret seg i løpet av digitaliseringsprosessen før det ble tilgjengelig digitalt? Hvordan utfordres overordnede arkivfaglige prinsipper ved digitalisering av enkeltstykker?

Tilgjengeliggjøring har vært en av primærårsakene for digitalisering. Hva kan arkivinstitusjonene gjøre med skadene arkiv som utgjør en helseskade for depotansatte og publikum? Hvordan kan dette materialet tilgjengeliggjøres for å få en heldekkende samfunnsdokumentasjon? Hvilke muligheter og utfordringer ligger det i digitalisering for kassasjon?

Mulighetene for kjappere innsyn gjennom bruk av AI. Fremtidens arkivsektor – Hvilken kompetanse skal arkivsektoren sitte med?

Bjørn-Åge Nilsen har en mastergrad i historie fra Nord universitet og en videreutdanning i digitalisering av samlinger fra UiT – Norges arktiske universitet. I dag er han Fagleder for depot og digitalisering ved Arkiv i Nordland. Arkiv i Nordland er en fylkeskommunal arkivinstitusjon med ansvar for fylkeskommunenes arkiver og privatarkiver. Institusjonen har også ansvar for alle 41 medlemskommunene i Kommunalt oppgavefellesskap Arkiv i Nordland (KOAN), som skal bistå i arkivdannings spørsmål og arbeide for at verdifullt arkivmateriale fra kommunene blir tatt vare på i magasin og gjort tilgjengelig for offentlig bruk, forskning og andre administrative og kulturelle forhold.

Parallellsesjon 3: Fredag 28. juni kl. 1705-1835

Sesjon 3 J: “(De)constructions of dichotomies. Normans in Narratives and Visualisations of Central and Eastern Europe” – room Auditorium Stein Rokkan

Between the South and the North: Byzantine and Norman Factors in the Life of Medieval Kyiv by Norbert Morawiec PhD, Jan Dlugosz University in Czestochowa (Republic of Poland).

The report is devoted to the problem of multi-vector influences on the development of Kyiv during the period of its Christianization (late tenth and early eleventh centuries). According to the established historiographical tradition, the primary political and cultural achievements of this period are associated with Byzantium, the southern neighbor of Ukraine-Rus'. This was facilitated by the fact that most of the historical chronicles of the time were created at religious centers headed or controlled by people from Byzantium. Meanwhile, the analysis of written and material sources undoubtedly shows that the Norman influence on the life of Kyiv at this time remained significant. It can be traced not only in everyday life but also in religious and cultural aspects. This is evident, for example, by the results of archaeological research in the city's commercial and craft center, Podil. Traces of the Norman presence can also be identified in the Christian religious centers of Kyiv. In particular, they are discernible on the territory of one of the oldest monasteries in Ukraine, the Kyiv Cave Monastery (first mentioned in chronicles in 1051). For centuries, historiography has emphasized the Byzantine (Greek) roots of the monastery. At the same time, it was founded in caves that appeared long before the monastery and were called “Varangians”. The tradition of honoring the mummified bodies of saints in the Kyiv Cave Monastery has its origin in Scandinavian practices. In Byzantium, there were completely different approaches to determining the sanctity of human remains: the bones had to be stripped/purified of flesh. Narrative sources detailing the history of the Kyiv Cave Monastery record the name of the first donor of the main church in honor of the Blessed Virgin Mary, Norman Shimon, a relative of the Norwegian Jarl Hákon Eiríksson. He donated money and family relics to the construction of the Great Cave Church. Shimon also specified the exact parameters of the temple based on his “vision”. The above facts may indicate a certain symbiosis of Byzantine and Norman traditions, influencing both the architecture and everyday life, as well as in the development of religious culture in Kyiv.

Kostiantyn Krainii, Ph.D in history, Deputy General Director for Research of the National Preserve “Kyiv-Pechersk Lavra”; organizer of the annual international research conference “Church – Science – Society: Issues of Interaction” (since 2005); responsible editor of the Polish-Ukrainian research journal “Bolkhovitinovsky annual” (8 issues); co-organizer and deputy head of the All-Ukrainian public organization “Society of Researchers of Christian Antiquities of Central and Eastern Europe”; author of more than 90 publications, including 2 monographs; participated in the preparation (as a research or responsible editor) of approximately 130 scientific publications – monographs, catalogs, conference materials, etc.

The role of relics in the "foundation" of the state by Olha Krainia, Ph.D., National Kyiv-Pechersk Historical and Cultural Reserve (Ukraina)

The purpose of the report is to demonstrate the role of the Christian relics in the transformation of the polytheistic worldview and the importance they acquire in the history of the independent state.

In general, extensive historiography has been dedicated to the topic of relics. In the Norwegian historiography relics as a subject of study was established by Jón Viðar Sigurðsson, and the importance of the problem was noted by Reidar Astås. In the modern Ukrainian historiography the question of the Rus relics, including those brought by the Norwegians, requires deeper comprehension. Unfortunately, in the midst of the Rus-Ukrainian war, the use of the Russian imperialistic approaches to the Ukrainian history leads to the polarization of society. The study of the genesis of the cult of saints, the objects related to the veneration of Christ, and folk religious traditions (practices) is gaining strategic importance as the symbols of the state.

Behind the Christianization of polytheistic society in the political sense was an attempt to legitimize the autocracy. Chronologically the Christianization of Norway is synchronized with the Christianization of the European countries and the formation of the first Christian state on the territory of Ukraine (known as Rus). The participation of Normans in the formation of statehood in Rus-Ukraine is confirmed by both written and material sources. The extent of this participation still remains debatable. In this sense, it is interesting to trace the common cults in the context of Christianization as well as the attempts to contrast the Christianity with paganism as dichotomy of "good and evil". Normans appear in the ancient written sources of Rus-Ukraine as "the Varangians", among whom there are both pagans and Christians.

The success of Christianization was determined not only by the ruling elite's peremptory coercion of population to accept the new religion, but also by the adaptation of old religious practices to the new cults. The visualization of preaching along with direct contact with sacred objects contributed more to the success of the Christianity than persecution of non-Christians. The forms of religious practices associated with relics had local differences. The folk veneration of relics manifested simultaneously the peculiarities of mentality and intercultural relations. All this points to the significant potential of relic-related issues.

A Slavic-American deconstruction of the Norman legacy in comics, by Bartosz Stula.
Digital presentation.

Comics, as a product of pop culture with a simple form of communication and context and a relatively large number of recipients, are an important medium for transmitting and interpreting information, including information about history. North America is a conglomerate made up of many cultures. However, in searching for their sources, American researchers and pop culture creators base their culture on the heritage of the Norwegian Vikings, who got there thanks to Laif Eriksson. The history of the Viking conquests also led to the contact of the culture of the North with the Slavs in the form of the Norman Rurik and the

founding of the Rurikowicz dynasty in Rus, as well as trade contacts with the tribes living in today's Poland. The aim of the article is to show how strong the connection is between the original American, Polish and Ukrainian comic culture and Nordic culture, in order to create new works by 20th and 21st century creators in relation to the existing reality and American mythology in the form of superheroes, especially since Nordic culture finds this is reflected in broadly understood pop culture, especially comics, the flagship examples of which are the Marvel series about Thor, the Polish Doman, Thorgal or the Ukrainian comics The Saga of the Sunbearers and Skaggy Loss.

Sesjon 3 K: Jewish Integration in postwar Norway – Auditorium Knut Hamsun

Our group will discuss topics of Jewish integration in postwar Norway, considering how Jewish identities have been shaped by society's acceptance and rejection. While existing research has offered a focus on external (non-Jewish) perceptions of Jews, we want to explore Jewish agency and self-perceptions. Thus, the dichotomies we navigate encompass internal and external voices:

Which themes arose in building Jewish community life in Norway after the Second World War? How might we interpret responses to inclusion and exclusion by the wider society? Who were the driving forces employing strategies and methods to combat antisemitism and promote a more pluralistic society?

Jon Reitan will discuss aspects of Norwegian-Jewish history of migration, and how this past manifested itself in the Jewish collective memory.

Noa Ben-David will discuss integrationist approaches among agents of community building and commemoration in postwar Norway.

Vibeke Kieding Banik will discuss how the Jewish community navigated belonging to Israel in surroundings that have become increasingly pro Palestine since the establishment of a Jewish state in 1948.

Leif Knutsen will discuss findings from three surveys among Jews in Norway about their perceptions of outside pressure.

Biographical note:

Jon Reitan is Associate Professor at NTNU, Department of Teacher Education. His research has focused on World War II with a PhD on Holocaust memory culture in Norway. He is involved in a research project about Norwegian-Jewish migration history.

Noa Ben-David is a doctoral researcher at UCL, funded by AHRC. Her thesis analyses Jewish identifications and integration in postwar Norway.

Vibeke Kieding Banik is Associate Professor in social studies at USN, Department of Culture, Religion and Social Studies, specialising in Norwegian-Jewish history.

Leif Knutsen is PhD a follow at OsloMet, funded by the Norwegian government's Effective Digitalization of Public Sector program. His primary research is on development practices in software engineering and is active in the Jewish community in Norway.

Sesjon 3 L: Nøytral eller alliert? Norge, nøytralitet og Første verdenskrig – Auditorium Christian Frederiksen

I sin doktorgradsavhandling i 1963 presenterte Olav Riste det tilsynelatende dikotomiske begrepet om at Norge under første verdenskrig var en «nøytral alliert». Ristes analyse var at mens staten erklærte nøytralitet, så lot den næringslivet – særlig innenfor skipsfarten – opptre som tilnærmet en britisk alliert. Få begrep har på samme måte påvirket vår forståelse av egen historie. Kanskje bare sidestilt med Sverre Steens «friheten i gave» om 1814 og Seip om «ettpartistat», har Ristes analyse dominert den kollektive og faglige historiebevisstheten om Norges utenrikspolitiske stilling i årene 1914-18.

I de siste årene har imidlertid denne analysen blitt utfordret og nyansert. Brandal, Brazier og Teige (2010), Brandal og Teige (2012, 2021), og Brazier (2023) har for eksempel dokumentert at norsk etterretningstjeneste – Opdagelsespolitiet – under ledelse av Johs Søhr, for alle praktiske formål virket som et underbruk av det britiske MI6. På samme måte har Brandal og Brazier (2024, under publisering) vist hvor tett også norske statstjenestemenn – i forsvaret, diplomati, politiet og justisvesenet i det store og hele – samarbeidet med britiske myndigheter, noe som fikk den britiske ambassadøren Mansfield Cummings til å konkludere med at «Vi [har] fått mer ut av Norge enn av noe annet nøytralt land» (siteret fra Brandal og Brazier 2024).

Den foreslåtte sesjonen vil, med utgangspunkt i Ristes begrep, ta opp nøytralitetsbegrepet i et historisk perspektiv og hvorvidt det skillet mellom nøytralitet og allianse fortsatt er en nyttig måte å forstå Norges stilling under Første verdenskrig. Sesjonen vil ha 4-5 innlegg som tar opp ulike sider ved spørsmålet om nøytralitet. Innledningene vil være på ca 10 minutter, og ta opp ulike sider ved norsk nøytralitetspolitikk. Innleggene vil danne utgangspunkt for en panelsamtale, før det åpnes opp for spørsmål og innlegg fra publikum.

Sesjonen vil bli ledet av **Nik. Brandal og Eirik Brazier**.

Innledere vil være Tom Kristiansen /Rolf Hobson (ikke 100 % bekreftet), Roald Berg ('Riste og nøytralitet i perspektiv'), Steinar Aas (blokaden i Nord Norge), Eirik Brazier (Opdagelsespolitiet og MI6) og Nik. Brandal (briteres vurdering av sine norske påvirkningsagenter, med særlig vekt på offentlig ansatte)

Sesjon 3 M: Opplysningstidens dikotomier – Auditorium Petter Thomassen

Opplysningstiden som begrep og periodebetegnelse baserer seg på en lysmetafor og et grunnleggende temporalt skille mellom før og nå, mellom en mørk fortid og en lys samtid med en enda lysere framtid. Det er snakk om et begrep med stor lastekapasitet, som både er en historisk periodebetegnelse og en betegnelse på et filosofisk prosjekt som vi vender oss til når vi søker opphavet til våre politiske og sosiale kjerneverdier, verdier vi fortsatt strever med å realisere. Opplysningstiden bærer i så måte i seg en rekke analytiske og normative dikotomier som kirke og stat, enevælde og demokrati, ytringsfrihet og sensur, religiøs toleranse og forfølgelse, moralsk likeverd og naturgitt ulikhet. I denne sesjonen utforsker vi slike motsetninger og dikotomier på 1700-tallet, fortrinnsvis i en dansk-norsk og nordisk kontekst.

Håkon Evju, «Opplysningstid» som ramme for fortolkning av dansk-norsk 1700-tall

I den internasjonale engelskspråklige forskningen har det siden 1980-tallet vært en bevegelse i retning av å fortolke opplysningen som en intellektuell tankestrømning og bevegelse som kom til uttrykk på forskjellige måter på forskjellige steder i Europa. Frankrike og franske opplysningsfilosofier som Voltaire, fungerer ikke like selvsagt som målestokk for opplysningstiden andre steder, som det gjorde for Peter Gay i hans toneangivende verk *The Enlightenment: An Interpretation* (1967-69). Mer vekt har blitt lagt på hvordan opplysningen formes av ulike regionale, religiøse og rikspolitiske kontekster. I Danmark og Norge har ikke «opplysningstiden» stått spesielt sterkt som fortolkningsramme for dansk-norsk 1700-tall, men mange historikere har likevel kommet denne tendensen i den internasjonale forskningen i møte ved i økende grad å snakke om en nordisk, nord-europeisk eller skandinavisk opplysningstid. I mitt innlegg vil jeg se nærmere på disse forsøkene, diskutere hvordan vi kan tenke om «opplysningstiden i Danmark-Norge» og hva det kan hjelpe oss å få blick for.

Arendse Wenzel Måge, **Oplysningens dikotomier: Nord/Syd**

Siden antikken har skillet mellom Nord og Syd haft et fast greb om den europæiske forestillingsverden, men i opplysningstiden blev der vendt op og ned på deres betydning. Norden gik fra en barbarisk udørk til et frihedens og fremtidens land, mens det civiliserede Syden forvandlede til et træt og stagnerende sted. I forskningen er denne omtolkning ofte blevet forklaret med fremkomsten af fremskridtstanken og henvisning til Reinhart Kosellecks såkaldte Sattelzeit: 'Nord' og 'Syd' var simpelthen bare nogle af de begreber, der skiftede betydning på tærsklen til moderniteten. Men i mit ph.d.-projekt vender jeg denne forklaring på hovedet og spørger i stedet, hvordan idéer om Norden blev brugt som retorisk ressource til at problematisere og formulere forståelser af tid. I denne session vil jeg præsentere en analyse af, hvordan den norske historiker Gerhard Schøningh i *Velmeente Tanker om Agerdørkningens muelige Forbedring i Norge* (1758) demonterer den traditionelle dikotomi mellem Nord og Syd og ved hjælp af et mere dynamisk begreb om Norden formulerer forholdet mellem fortid og fremtid, og hvad der er muligt at stille op med det norske agerbrug i hans samtid. Det er en analyse som vil revurdere billedet af ham som en tro discipel af historien som *magistra vitae* og i stedet pege på, hvordan han ved "Nordens" hjælp sætter betingelser for dens autoritet.

Sveinung Næss, **Fred og «forargelse» i dansk-norsk religionspolitikk på 1700-tallet**

At sosial fred var en målsetting for myndighetene i Danmark-Norge på 1700-tallet, er lite overraskende. Men at det å hindre «forargelse» også sto sentralt, er mindre opplagt. «Forargelse» var imidlertid et nøkkelord i den religiøse tenkningen i Danmark-Norge i perioden. Ordet trer frem i ulike typer tekster og kontekster, og blir brukt av ulike aktører i tidlig nytid. Historikere som har undersøkt kirkemyndighetenes dokumenter fra det 18. århundret har oppsummert religionspolitikken som en «politikk mot forargelse». I mitt innlegg vil jeg med utgangspunkt i Generalkirkeinspeksjonskollegiets arkiv undersøke forargelsens ulike lag: hvem er de forargede og forargelige, hvordan kommer forargelsen til uttrykk, og hvordan kan vi som historikere nærme oss dette komplekse fenomenet?

Håkon Evju hakon.evju@ifikk.uio.no (f. 1981) er førsteamanuensis i idéhistorie ved Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk, Universitetet i Oslo. Han har doktorgrad i historie (2014) fra UiO og har arbeidet og publisert bredt innenfor dansk-norsk idéhistorie på 1700-tallet, med vekt på historieskriving, politisk og økonomisk tenkning, samt diskusjoner om trykkefrihet.

Arendse Wenzel Måge a.w.mage@ifikk.uio.no (f. 1997) er uddannet idéhistoriker fra Aarhus Universitet og arbejder i dag som stipendiat i idéhistorie ved Universitetet i Oslo, hvor hun forsker i hvordan synet på Norden har utviklet sig i samspil med idéer om tid, historie og klima fra ca. 1750-1800.

Sveinung Næss sveinung.nass@ifikk.uio.no (f. 1997) er stipendiat i idéhistorie ved Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk ved Universitetet i Oslo. Han arbeider med en avhandling om religionspolitikk i 1700-tallets Danmark-Norge.